

Літери... 1

Litery zrozumiałe dla wszystkich

Zapoznanie z alfabetem ukraińskim rozpoczniemy od tych liter, które szczęśliwie są identyczne jak łacińskie.

A a A a (a)

Litera *A* drukowana i pisana wygląda dokładnie tak, jak łacińskie *A*. Za jej pomocą można wyrazić, że się czegoś domyśliło:

Aa...

jak również zapytać:

Aa?

czyli: Coo?

М м M m (em)

Litera *M* wygląda dokładnie jak łacińska jedynie w wersji dużej; wersja mała jest taka sama jak duża, tylko pomniejszona. Ta praktyka pochodzi jeszcze z czasów pierwszej cyrylicy i wynika z ówczesnego zwyczaju greckiego. Kiedy Rosjanie w XVIII wieku uwspółcześiali cyrylicę, zrobili to niekonsekwentnie – np. duże *A* wyglądało kiedyś jak małe, a przerobiono je na łacińskie, natomiast małego *M* nie przerobiono. W każdym razie możemy już przeczytać pierwsze słowo ukraińskiego dziecka:

Мáма!

О о O o (o)

Litera *O* to kolejna identyczna z alfabetem łacińskim. Możemy teraz mamę zawołać:

Мáмо!

Ukraińskie *o* może czasem występować na miejscu polskiego *ó* – najczęściej w połączeniach typu *oro*, *olo* itp., którym w języku polskim odpowiada *ró*, *łó*, np. *wóroh* – *wróg*, ale także *chor* – *chór*. Ogólnie w połączeniach tego typu zawsze w ukraińskim są dwie samogłoski (cecha typowa dla języków wschodniosłowiańskich), a w polskim – jedna: *póroch* – *proch*, *poríh* – *próg*, *zdorówja* – *zdrowie*, *molodá* – *młoda*.

Może również ukraińskie *o* odpowiadać polskiemu *e*, głównie w końcówkach – np. *dóbroho* – *dobrego*, *malómu* – *małemu*, *czewónoji* – *czewonej*, *synók* – *synek*.

Т т T t (te)

Z kolei litera *T* to kolejna identyczna w połowie – duża litera jest dokładnie taka, jak łacińska, a mała jest pomniejszoną wersją dużej. Kursywa litera *m* nie trafiła tu przez pomyłkę – tak właśnie wygląda pisane małe *T*. Można sobie ją wyobrazić jako *т* z przedłużonymi do samego dołu bocznymi kreseczkami (tak właśnie wyglądała w niektórych odmianach starej cyrylicy).

Znając tę literę możemy przeczytać drugie słowo ukraińskiego dziecka:

Тáто!

możemy też pokazać:

Там!

zakończyć grę w szachy okrzykiem:

Мат!

a także nawiązać korespondencję z ukraińskim naukowcem, bowiem umiemy zapisać słowo

áтом.

E e E e (e)

Litera E również nie sprawi nam problemów. Możemy teraz napisać, że nauka ukraińskiego to nasza

мéта,

czyli cel, zaś nauka alfabetu to

тéма

tej lekcji.

W powyższych wyrazach ukraińskiemu *e* odpowiada ta sama głoska polska. W około połowie przypadków (których jeszcze nie potrafimy zapisać cyrylicą) będzie jednak nieco inaczej, mianowicie ukraińskie *e* odpowiadać będzie polskiemu (i np. rosyjskiemu) *ie*. Pod tym względem ukraiński jest bardziej podobny do czeskiego, w którym zaszło takie samo stwardnienie *ie* do *e*. Dlatego też po polsku jest: *ciebie, wieczór, niedobrze, niedziela, Romanie, Igorze*, a po ukraińsku było: *tebé, wéczir, nedóbre, nedíł'a, Románe, Íhore*.

K k K k (ka)

Czas na kolejną z serii spółgłosek z przeskalowaną małą literą. Korzystając z niej możemy się z czymś zgodzić:

Так.

pokazać czerwony kwiatek:

Там – мак.

a także zrozumieć wiadomość, że na niebie pojawi się

комéта,

której średniowieczni Ukraińcy bali się bardziej niż czarnego

котá.

Niestety *kot* w mianowniku jest jeszcze poza zasięgiem naszych możliwości, co zaraz się wyjaśni.

I i I i (i)

Jakkolwiek sama litera jest graficznie najprostsza, to jednak oznacza ona głoskę o wyjątkowo złożonej i różnorodnej historii, zwykle zupełnie innej niż historia polskiego *i*. Dlatego zostawiliśmy ją na koniec najłatwiejszych liter.

1. Zaczniemy od tego, że znając literę *i* możemy już spokojnie napisać

кіт,

co – bez żadnego kitu – znaczy *kot*. Zagadka tej zamiany *o* na *i* jest taka sama jak powstania polskiego *ó*.

Otóż w średniowieczu w językach zachodniosłowiańskich po zniknięciu tzw. półsamogłosek powstały długie samogłoski o nieco innej wymowie niż krótkie, np. *ō* (długie *o*) było wymawiane bardziej jak *u*.

W języku polskim ten stan nie utrzymał się długo i ostatecznie samogłoski długie i krótkie zaczęły być wymawiane tak samo, jednak \bar{o} zamiast przejść w o , zamieniło się w u (podobnie w czeskim zamieniło się w \bar{u}). Taki sam proces zaszedł w języku ukraińskim. To nowe u (lub może \bar{o} – nie wiadomo do końca, jak było wymawiane) zmieniło się następnie w \bar{u} (dźwięk pomiędzy u a i). Ta głoska była jednak obca Słowianom i nie używana przez żaden sąsiedni naród, tak że ostatecznie skończyło się na najbliższej podobnej samogłosce, czyli i .

Dzięki znajomości powyższej historii nie będą nas już dziwić częste wymiany i na o na zasadzie podobnej jak polskiego \acute{o} na o . Jedyne różnice polegają na miejscach występowania i i \acute{o} , które są takie same często, ale nie zawsze (w ukraińskim i występuje częściej). Przykładem jest właśnie *kim*, który akurat po polsku nie ma \acute{o} (*kot, kota*); jednak i Polacy i Ukraińcy powiedzą, że nie ma *komá*, a nie *kimá*. Z dawną stolicą Polski sprawa jest już prostsza: *Kraków* → *jadę do Krakowa*, po ukraińsku *Krąkiw* → *jídu do Krákowa*, czyli $\acute{o} = i$, $o = o$. W języku ukraińskim obowiązuje prosta reguła: w sylabach zamkniętych (zakończonych na spółgłoskę) zwykle występuje i , zaś w sylabach otwartych (zakończonych na samogłoskę) – o .

2. Aby łatwiej zrozumieć, co Ukraińcy do nas mówią i co piszą, trzeba koniecznie wiedzieć, że głoska i ma też drugie, równie częste pochodzenie – z prasłowiańskiej samogłoski *jać* (\check{e}), która przeszła ostatecznie w *je* albo coś podobnego. W każdym razie w językach zachodniosłowiańskich do dzisiaj można ją odróżnić od zwykłego e , a we wschodniosłowiańskich – nie, z wyjątkiem ukraińskiego.

Historia \check{e} wyglądała następująco. W języku ukraińskim przeszła ona najpierw w \acute{e} (dźwięk pomiędzy e a i). Z identycznych powodów, co dla \bar{u} , skończyło się na najbliższej rdzennie słowiańskiej samogłosce, czyli znów i . Z kolei w polskim \check{e} przeszło w *je* przed spółgłoskami miękkimi i na końcu wyrazu, zaś w *ja* przed spółgłoskami twardymi.

3. Głoska \acute{e} mogła też powstać z \bar{e} (długiego e) i potem ulec zamianie w i jak wyżej. Ma to miejsce w podobnych sytuacjach, co zamiana o w i , a więc w sylabach zamkniętych. W języku polskim występuje wówczas zwykle zamiana *io* w *ió*, np. *seló* → *sił*, pol. *sioło* → *siół*; *beréza* → *beríz*, pol. *brzoza* → *brzóz*.

4. Istnieją też przypadki niewymiennego i pochodzącego z \bar{e} , któremu w języku polskim zwykle odpowiada zwykłe e . Przykładem może być zapożyczone z języków germańskich słowo *lik* 'lek' i pochodne od niego *likuwátyśa* 'leczyć się', *líkar* 'lekarz' itp.

5. W niewielkiej liczbie przypadków ukraińskie i odpowiada dokładnie polskiemu i (niekiedy jest to wyłącznie skutkiem rusyfikacyjnej reformy pisowni za czasów ZSRR). Można się tego spodziewać:

- na początku wyrazów (*idę* – *idú*),
- w końcówkach rzeczowników, przymiotników i liczebników miękko tematowych (*dni* – *dni*, *bezpośredni* – *bezposerednij*, *trzeci* – *trétij*),
- oraz w wyrazach zapożyczonych z języków zachodnich i klasycznych (*uniwersytet* – *uniwersytét*, *higiena* – *hihijéna*).

6. W połączeniach *-ija-*, *-ije-*, *-iji-*, *-iju-* litera i pełni tylko rolę rozdzielnika ortograficznego (można by ją zastąpić apostrofem, o którym powiemy na końcu) i nie jest wymawiana. A więc powyżej słowo *hihijéna* wymawiamy [hihijéna], podobnie jak polskie *higiena* [chigjena], tak samo *ákija* [ákija] jak polskie *akcja*. Wyjątkiem są nieliczne słowa, w których i jest akcentowane – wówczas trzeba je przeczytać, np. *Maríja* [maríja] 'Maryja'.

E i I – jak rozróżnić

Poniższa tabelka zawiera kilka polskich i ukraińskich słów, które ilustrują prostą, sprawdzającą się w ok. 90% przypadków regułę:

polskie *ie* (*je*) = ukraińskie *e* (*je*)

polskie *ie:ia* (*je:ja*) = ukraińskie *i* (*ji*)

Ostatni przykład w tabelce pokazuje, że nie w każdym przypadku można znaleźć polski odpowiednik z „ia”. Wówczas niestety trzeba zapamiętać, czy po ukraińsku mamy *e* czy *i*. Ma to miejsce zwykle w końcówkach *i* w miejscu dawnego długiego *ē*.

polski ie (<i>je</i>)	ukraiński e (<i>je</i>)	polski ie:ia (<i>je:ja</i>)	ukraiński i (<i>ji</i>)
wieczór	wéczir	wierzyć : wiara	wíryty, wíra
pierwszy	pérszyj	w mieście : miasto	u místi, místo
jedyny	jedýnyj	jechać : jadę	jíchaty, jídu
wrzesień	wéreseń	kwiecień : kwiat	kwíteń, kwit
niedziela	nedíł'a	niedziela : nie działać	nedíł'a, ne díjaty
Romanie	Románe	w Krakowie	u Krákowi

Jak widać opinia, że niepozorna literka *i* jest jednocześnie najbardziej skomplikowana, była słuszna. Kolejne litery sprawią już mniej kłopotu, chociaż zaczną się różnić od łacińskich.

Mylące podobieństwa, które zawdzięczamy Grekom

Y y Y y (y)

W tym z kolei przypadku mała litera jest identyczna jak łacińska, zaś duża wygląda jak powiększona mała. Co jednak ważniejsze, nie oznacza ona wcale dźwięku *y*, lecz *u*.

Jak w każdym przypadku w tej grupie liter, jedno i drugie da się wytłumaczyć greckim pochodzeniem alfabetu. Otóż z języka greckiego Cyryl wzięł oznaczanie samogłoski *u* dwuznakiem *ou* (gr. *ou*). Ponieważ w językach słowiańskich było to pozbawione sensu i niewygodne, Słowianie przerobili ten dwuznak *ou* w jedną literę, umieszczając *o* pod spodem *u*: Ѹ, a z czasem *o* zredukowało się do ogonka. Reforma Piotra I ostatecznie upodobniła tę literę do łacińskiego *y*, jednak jest to w zasadzie nadal *u* z ogonkiem w lewo, który występuje i w małej, i w dużej literze.

Uzbrojeni w powyższą wiedzę możemy spróbować odczytać słowa:

тут	'tutaj'
кут	'kąt'
мўка	'męka'
мукá	'mąka'

Jak widać już po powyższych przykładach, w dużej liczbie wyrazów ukraińskie *y* odpowiada polskim *ą* i *ę*, które w ukraińskim nie istnieją. Spotkaliśmy się już z tym w końcówkach czasowników: *idú* – *idę*, *zwuť* – *zwą*, oraz w słowie *búďmo* – *bądzmy*.

Akcent (náholos)

Ostatnie dwa wyrazy z *y* wymuszają na nas poruszenie zagadnienia akcentu. Język ukraiński, podobnie

jak inne języki wschodnio- i południowosłowiańskie, posiada akcent swobodny, podczas gdy użytkownicy języków zachodniosłowiańskich przyzwyczajeni są do stawiania akcentu zawsze na tę samą sylabę (np. w polskim na przedostatnią, a w czeskim na pierwszą).

Akcent w języku ukraińskim oznacza wymówienie określonej sylaby wyrazu z większym naciskiem (tzw. akcent dynamiczny). Nacisk ten jest nieco silniejszy niż w polskim i czeskim, ale słabszy niż w rosyjskim. Język ukraiński jest również nieco mniej rygorystyczny od rosyjskiego – dla niektórych wyrazów nawet słowniki dopuszczają stawianie akcentu w różnych miejscach (np. *tákož* lub *takóž*), nie mówiąc już o praktyce języka potocznego (np. *dobrydén* zamiast *dobrydeń*). Ogólnie rzecz biorąc, akcent padający na początek lub środek wyrazu powoduje lekkie wydłużenie samogłoski; natomiast padający na koniec wyrazu – raczej jej lekkie skrócenie. Zależy to jednak od akcentowania i intonacji całego zdania.

Jak widać powyżej, złe postawienie akcentu może diametralnie zmienić znaczenie słowa. Co jednak gorzej, również gdy nie istnieje analogiczny wyraz z akcentem w innym miejscu, błędny akcent może i tak spowodować niezrozumienie naszej wypowiedzi – mimo, że wydaje nam się, że „tylko” zmieniliśmy miejsce akcentu. Dla osób, które od urodzenia stykają się z akcentem swobodnym, stanowi on bowiem integralną część wyrazu i słowo z inaczej postawionym akcentem odbierają one jako zupełnie inne słowo. Z tego powodu ucząc się ukraińskiego, należy od początku uczyć się wyrazów razem z akcentem. Nadrobienie tego w przyszłości sprawia dużo więcej trudności.

Na szczęście akcent ukraiński jest dość stały morfologicznie, tzn. w różnych formach wyrazu oraz w różnych wyrazach z tej samej rodziny pada zawsze w tym samym miejscu. Przy czym można tu wyróżnić cztery przypadki:

- akcent na temacie, tj. na konkretnej sylabie (liczonej od początku) z tematu wyrazu,
- akcent na końcówce, tj. na pierwszej sylabie końcówki,
- akcent na ostatniej sylabie, tj. na ostatniej sylabie wyrazu,
- akcent na przedrostku (niekoniecznie na jego pierwszej sylabie).

Ta względna stałość akcentu jest dużym ułatwieniem w stosunku do języka rosyjskiego, w którym akcent oprócz tego, że jest swobodny, to jest również bardzo ruchomy, czyli może zmieniać swoje miejsce w odmianie wyrazu i w obrębie rodziny wyrazowej. W języku ukraińskim ma to wprawdzie również miejsce, ale w dość przewidywalny sposób, co można sprowadzić do następujących reguł:

- wiele rzeczowników 1- i 2-sylabowych przenosi akcent z tematu na końcówkę i odwrotnie przy zmianie liczby z pojedynczej na mnogą – np. *sestrá* ‘siostra’ → *try séstry* ‘trzy siostry’, *słowo* ‘słowo’ → *dwa słowá* ‘dwa słowa’;
- niektóre rzeczowniki 1- i 2-sylabowe rodzaju męskiego z akcentem na ostatniej sylabie, w wołaczach przenoszą akcent na pierwszą sylabę – np. *Pawló* → *Páwle*;
- spora liczba 2-sylabowych przymiotników ma akcent na końcówce, podczas gdy odpowiadający im przysłówki na temacie – np. *malýj* ‘mały’ → *málo* ‘mało’ (rzadziej w drugą stronę, np. *dáwnij* ‘dawny’ → *dawnó* ‘dawno’);
- nieliczne 2-sylabowe przymiotniki różnią się akcentem z odpowiadającymi im rzeczownikami – np. *téplyj* ‘ciepły’, *téplo* ‘ciepło (przysłówki – jak?)’ → *tepló* ‘ciepło (wielkość fizyczna – co?)’;
- część czasowników ma w bezokoliczniku i pierwszej osobie liczby pojedynczej (czasem również w trybie rozkazującym) akcent na końcówce, a w pozostałych formach przesuwają się on na temat – np. *pysáty* ‘pisać’, *pyszú* ‘piszę’ → *pýszesz* ‘piszesz’, *pýsala* ‘pisała’;
- zaimki osobowe (*ja*, *ty* itd.) przenoszą akcent z ostatniej sylaby wyrazu na pierwszą tematu,

kiedy są poprzedzone przyimkiem – np. *mené* ‘mnie’ → *do méne* ‘do mnie’.

Inne przypadki są na tyle rzadkie, że można je uznać za wyjątki. Uczenie się powyższych reguł na pamięć nie ma w tej chwili sensu, ale wiedząc o ich istnieniu nie będziemy się dziwić, gdy napotkamy takie przypadki w praktyce.

Dla przećwiczenia przeczytajmy kolejne pary, w których zmiana akcentu powoduje zmianę znaczenia:

malá ‘mała’	idú ‘idę’	téplo ‘ciepło (jak)’
mála ‘miała’	jídu ‘jadę’	tepló ‘ciepło (co)’

Przypomnijmy sobie też kilka słów spotkanych w ostatniej lekcji, które wyraźnie różnią się akcentem od polskich:

- ze stałym akcentem na pierwszej sylabie:

dóbroho dńa – ná wse dóbne	jak śa májesz? – jak śa májete	práktyka – na práktyci
zústricz – do zústriczi	Íhor – Íhore	prízwyščze

- ze stałym akcentem na ostatniej sylabie lub na końcówce:

prywít	alé	imjá
zdorów	zytńá	buwáj
usé	mojé, twojé	pońák
harázd	johó, jiji	

- ze stałym akcentem w środku wyrazu, ale nie na przedostatniej sylabie:

pereprószuju	poznajómytyśa – my wźe poznajómyłyśa
pożywájesz – pożywájete	predstawyty – predstawytyśa

- z akcentem ruchomym mianownik → wołacz:

Petró → Pétre!	Pawló → Páwle!
----------------	----------------

P p P p (ep)

Ta litera, chociaż wygląda dokładnie jak łacińskie *P*, ma jednak znaczenie jak w alfabecie greckim: *R*. Można ją sobie skojarzyć z małym greckim *ro*, które jest często stosowane jako symbol w naukach ścisłych, a wygląda bardzo podobnie: ρ (czasem jest pisane z lekkim zawijasem na dole: ϱ).

Teraz zrozumiemy już słowa:

рак
kápa
kopá
teátp
метpó
mópe
pík

(w ostatnich dwóch przypadkach trzeba sobie przypomnieć, czemu odpowiada ukraińskie *e*, a czemu – ukraińskie *i*).

B b B b (be)

To kolejna litera, która występuje w greckim znaczeniu: *w*, chociaż może nas to dziwić, gdyż literę *β* nazywamy po polsku *beta*. Jednak nazwę tę przejęliśmy z łaciny, a w rzeczywistości po grecku litera ta nazywa się *wita* i tak też jest wymawiana. To łacińskie pośrednictwo w polszczyźnie i jego brak w ukraińskim (który wyrazy greckie zapożyczał bezpośrednio z greki w związku z kontaktami z Bizancjum)

proceeds frequently to divergence in the sound of borrowings, e.g. the name *Barbara* is in Ukrainian *Warwára*, and *barbarzyńca* – *wárwar*. In contrast to the Russian, it is not so much Latin words, which Ukrainian borrowed through German, as *Benedykt* – *Benedýkt* (during which in Russian – *Wieniedikt*).

As we can see above, the italicized and the small letter *B* may have an identical variant with the Latin one or even be similar to the Greek letter beta, only without the long horizontal line.

The letter *ѡ* belongs to the complicated ones. The vowel *w* in the Ukrainian language is rather pronounced differently than in Polish, and additionally the letter *ѡ* denotes not only this vowel.

- The basic pronunciation of the vowel *w* is that in *dwuwargowe* – the sound between the vowels *b-w-ł*. The easiest way to pronounce it is like *b*, but not closing the mouth at the end – between the upper and lower lip it must remain a little open. Ukrainian *w* is even a little closer to *ł*. (In Polish we have *wargowo-zębowe* – we do not bring the upper and lower lip together, only the lower lip to the upper teeth.)
- At the end of the word and between the vowel and the consonant *w* changes exactly to the Polish *ł* (the change is quite common in the Slavic languages, it also occurs in the Polish, Slovenian and Belarusian). Therefore the letter *ѡ* is also used to denote the sound *ł*.
- Before some vowels *w* may (but does not have to) be pronounced like the Polish *w*. According to the general Ukrainian standard it should occur before *e* and *y*, but in the western dialects this pronunciation does not occur, and rather the Polish *w* is pronounced before *i*.

Characteristic for the Ukrainian is the shortening of the vowel *u* to *ł*, if only it is possible. The vowel *w* may change to *u*, if it is otherwise difficult to pronounce. Because of the orthography „write as you hear”, the exchange is found in the orthography and most of such words have two forms – starting with the letter *ѡ* (which may denote the vowel *w* or *ł*) and starting with the letter *y*. The use of one of them depends on the word that precedes and the vowel that follows (vowel or consonant). For example the word *umíty* ‘to know’ has an alternative form *wmíty*, which we use when the preceding word ends with a vowel: *Ostáp umíje*, but *Petró wmíje* [petrółmíje]; forms on *u* we use when the given word starts a sentence or its part, e.g. *Umíju pysáty*. ‘I can write’.

Like this they behave the words starting with *w* in Polish, e.g. *wsé* ‘everything’ → *Ja wse znájju*. [jászéznájju] ‘everything I know’, but at the beginning of the sentence: *Usé znájju*. The standard of the Ukrainian language requires, that instead of *w* never pronounce *f* like in Polish: [fészystko wiem], so in the last example it forced the use of the form on *u*. In the current pronunciation in Ukraine in the West one meets *wse* [fse], *w porádku* [fporáftku] instead of the literary *usé* [usé], *u porádku* [uporáftku].

The above also concerns the prefixes *w* and *u*. In the Ukrainian language both can be pronounced and written as *ѡ* (*w*), as *y* (*u*) – depending on the word, it is easier to pronounce, and to avoid the pronunciation [f]. For example at the beginning of the sentence we say *U Krákowi fájnyj rýnok* ‘in Krakow there is a nice market’ and *Ja báczyw fájnyj rýnok u Krákowi* ‘I saw a nice market in Krakow’ (in both cases the pronunciation [w] is very difficult, and in Polish we would pronounce [f]); we say *Záraz ja w Krákowi*. [...jáfkrákowi] ‘I am now in Krakow’ (because then the pronunciation of the separate [u] would require a lot of effort). This also applies to the second part of the sentence: *U nás sóhódni pádaje*. ‘In us today it falls’, but after the change of words: *Sóhódni pádaje w nás*. [...pádajehnás].

For practical reasons it has been decided, that the exchange does not apply to the words *Ukraina*, *ukraiński* etc. It happens, however, in the literature – for example Taras Shevchenko in one of his poems says,

by go pochować *na Wkrajni młij* (na Ukrainie miłej).

Może się to wszystko wydawać skomplikowane, jednak w wielu sytuacjach można użyć obu form i nie spowoduje to nieporozumienia. Natomiast bez świadomości występowania tej zamiany wiele wypowiedzi Ukraińców budziłyby nasze zdziwienie (jak na przykład, że „pada w nas deszcz”).

Chociaż ogólnie polskiemu *ł* odpowiada ukraińskie *twarde l*, to jednak w niektórych pozycjach wymawia się ono dokładnie jak polskie *ł* (prawie identyczne zjawisko występuje w języku słoweńskim). Jak już wspomnieliśmy, zgodnie z zasadą „pisz jak słyszysz”, w tych miejscach w pisowni używamy litery *Ѡ*. Dotyczy to:

- końcówki rodzaju męskiego czasu przeszłego – *pýsaw* [pýsał] ‘pisał’, chociaż w rodzaju żeńskim *pýsala* [pýsala];
- pozycji w środku wyrazu po samogłosce, a przed spółgłoską (choć nie zawsze) – np. *máwpa* [małpa] ‘małpa’, *wowk* [wołk] ‘wilk’, *szowk* [szołk] ‘jedwab’.

Jakkolwiek ogólnie litera *Ѡ* występuje tu w znaczeniu *ł* nie *w*, na Ukrainie Zachodniej można również usłyszeć wymowę *w*, np. [pýsaw] lub nawet [pýsaf] zamiast [pýsał].

Wreszcie, w języku ukraińskim występuje zjawisko spotykane też w polskich i słowackich gwarach – dostawianie *w* przed *o* (wymienianym z *i*) na początku słowa. Stąd nie powinny nas dziwić: *woná* – *ona*, *wín on*, *wóśmyj* – *óśmy*, *wiknó* – *okno*. Przed innymi samogłoskami dodatkowe *w* jest zwykle wspólne dla polskiego i ukraińskiego, np. *wużkýj* – *wąski*, *wuhíll’a* – *węgiel*, podczas gdy po rosyjsku *úzkij*, *úgol’* i po czesku *úzký*, *uhlí*.

Podsumowując, litera *Ѡ* może odpowiadać polskim:

- *w* (najczęściej),
- *u* (dość często na początku wyrazu),
- niczemu (dość często na początku wyrazu przed *o/ó*, rzadziej przed innymi),
- *ł* (czasami),
- *l* (dużo rzadziej),
- *b* (rzadko w wyrazach zapożyczonych).

Teraz możemy wrócić do prostszych rzeczy i przeczytać ukraińskie słowo oznaczające ‘język’ (abstrakcyjny nie fizyczny), pamiętając o wymowie dwuwargowej:

МОВА

(stąd na komputerze przy wyborze języka spotkamy zawsze opcję w rodzaju żeńskim: *ukrajínska*, a nie *ukrajínskyj*). Spróbujmy też poprawnie odczytać i zrozumieć, co znaczą:

кАВА

ВАМ

ВІРА

ВІК

ЇВІ

МАВ

ВОВК

(i trzeba na coś zamienić)

(podobnie jak poprzednio)

‘we’ (jak *we śnie*)

[ł] (od *máty* ‘mieć’ – *Ѡ* trzeba zamienić)

drugie [ł]

X x X x (xa)

Bardzo prosta litera, jeżeli tylko skojarzy się ją z greckim χ (*chi*) – jest równoważna polskiemu *ch*. Jeżeli lubimy muzykę poważną, to na drzwiach

xpámy

‘świątyni’

zainteresuje nas na pewno informacja, że będzie tam koncertować

хор

którego primadonna przyjedzie być może odziana w piękne

хýтро

Po wizycie na wsi będziemy zaś mogli napisać, że widzieliśmy

хýтип

'dużą zagrodę, folwark'

do którego prowadziła

хвýртка

ku której podjechała

хýра

podczas gdy gdzieś w górze bzycała

мýха

Wśród powyższych przykładów na pewno zauważyliśmy takie, w których ukraińskie *x* odpowiada polskiemu *f*. Dotyczy to zwykle słów z języka ludowego, a więc dotyczących spraw życia codziennego. Wymiana *ch* (lub *chw*) z *f* występuje często w gwarach języka polskiego. Może też zachodzić w drugą stronę, np. w nazwie miasta **Chwastów** niedaleko Kijowa, po ukraińsku – *Fástiw*.

C c C c (ec)

Litera ta znacznie odbiega od greckiej sigmy takiej, jaką znamy (Σ , σ), jednak sigma pisana lub mała drukowana może też przyjmować kształt otwarty: ζ , co już skojarzyć bardzo łatwo. Tak więc ukraińskie *c* oznacza *s*.

Mając to w pamięci, zrozumiemy już w karcie dań słowo

сóyc

Spróbujmy też przeczytać i zrozumieć:

совá

кocá

(oznacza też 'warkocz')

кáca

мáca

рiст

'wzrost'

мiст

(wymiana *i* jak wyżej)

мiсто

(tu się *i* wymienia na coś innego)

i wreszcie najdłuższe dotychczas słowo

скотáрство

'pasterstwo'

H h H h (eh)

Podobnie jak *C*, jest to przekształcona grecka litera – *ni*. Greckie duże *N* wygląda dokładnie tak jak łacińskie, więc trudno byłoby się tego domyślić. Z biegiem lat (i wieków) ukośna kreska obróciła się o 45° i zamieniła się w poziomą. Z dawnej cyrylicy byłoby nam łatwiej korzystać, gdyż wówczas *H* wyglądało jeszcze w ten sposób: *Н*, czyli prawie dokładnie jak nasze *N*.

Poćwiczmy czytanie:

новá

нiс

(tradycyjna wymiana *i*)

вiкнó

(w po polsku znika)

ворóна	(jedno o po polsku znika)
нотáтка	
нотáриус	
мáса нéтто	
Ким Ip Сен	

З з З з (зе)

Kolejna litera pochodząca z Grecji, ale przekształcona tak, że może się mylić nie z inną literą, ale z cyfrą 3. Mała litera pisana з może mieć ogonek niżej, a kiedyś również duża litera З była zapisywana z ogonkiem poniżej: Ζ, co już chyba pozwala się domyślić, o jaką literę chodzi. W toku ewolucji upodobniła się ona do trójki i w czasie reformy pisma już nie powrócono do pierwowzoru, chociaż zarówno w alfabecie łacińskim, jak i greckim mamy współcześnie Z.

Możemy teraz przeczytać i spróbować zrozumieć:

раз	
зáмок	(murowany)
замóк	(w drzwiach)
морóз	(po polsku jedno o znika)
скáзав	'powiedział'
зéрно	'ziarno'
зírка	'gwiazda' (również muzyki)
зáмір	(trzeba na coś wymienić i)